

ÖĞRENİL(E)MEYEN ASIR: TÜRKİYE'DE XX. YÜZYIL TARİHİNİN ÖĞRETİLME(ME)Sİ

*Abdullah Saydam**

Giriş: Durum Tespiti

2008 sonu ve 2009 başlarında Kayseri ve Trabzon'da toplam 88 Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile 515 Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretmen adayına 'Sosyal Bilgiler ve Tarih Eğitmcilerini Çok Kültürlü Avrupa İçin Eğitmek' başlıklı proje kapsamında uygulanan bir ankette, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasına karşı olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu ankete göre öğretmenlerin % 65'i Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkarken, öğretmen adaylarının bundan daha yüksek bir oranla yani % 83'lik bir çoğunlukla üyelik girişimlerine itiraz etmektedirler. Türkiye genelinde Avrupa Birliği'ne üye olunmasına ilişkin toplumsal destek hemen hiçbir zaman % 50'nin altına inmediği halde, öğretmen ve öğretmen adayları arasındaki oranın yüksekliği dikkat çekmektedir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki tavrı anlaşılabilir bir durumdur. Zira sonuçta bu bir politik konudur. Kişilerin kendi politik duruşlarına dayanarak tercihlerini belirtmeleri normaldir. Bu tür tercihler toplumun geneliyle aynı olmayabileceği gibi, devlet politikalarından da farklı olabilmektedir. İlginç olan bu durum değildir. Bahsedilen anket sonucunda ortaya çıkan başka anlamlı veriler de bulunmaktadır. Öğretmenlere ve öğretmen adaylarına uygulanan anketlerde başka dikkat çekici sorular da vardı: "Müfredat programlarında Avrupa tarihine yeterince yer verilmeli midir? Avrupa tarihi ile ilgili konuları derslerinizde daha fazla öğretmek/öğrenmek gerektiğine inanıyor musunuz?"

Bu iki soruya öğretmenlerin, sırasıyla % 74-67, öğretmen adaylarının ise % 71-71 oranında "hayır" cevabı verdiği görülmektedir. Verilen bu cevabın oldukça anlamlı olduğu açıktır. Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin tam üye olmasına karşı çıkanların, aynı zamanda Avrupa tarihine dair konuları sınıflarda öğrenmek veya öğretmek istemediklerini anlamaktayız. Hâlbuki bu ikisi aynı şey değildir. Avrupa Birliği'ne katılmak istememek bir siyasi tercih konusu-

* Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, KAYSERİ

dur. Türkiye'deki öğretmenlerin veya öğretmen adaylarının üçte ikisinin Avrupa Birliği ile ilgili bakış açılarının olumsuz olması farklı bir şeydir, Avrupa tarihi ile ilgili konuları öğretmen/öğrenmek istememesi daha farklı bir şeydir. İki konunun birbirine karıştırıldığı, bilimsel/akademik bir mesele olan bir derste neyin okutulup okutulmayacağı konusu ile gündelik politikalardan ve olaylardan etkilenmeye oldukça açık olan Türkiye-AB ilişkileri aynı kabul edilmektedir. Anlaşılmaktadır ki, Türkiye'deki öğretmen ve öğretmen adaylarının ezici çoğunluğu derslerde, Avrupa tarihi ile ilgili konuların yer alması halinde bunun AB'ye üyeliğe hizmet edeceğini varsaymaktadır.

Yukarıda sözü edilen anket sonuçları arasında bu yargıyı doğrulayan veriler de bulunmaktadır. Yine aynı şahıslara "Derslerinizde dünya tarihiyle ilgili konuların daha fazla anlatılması gerektiğine katılıyor musunuz?" soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplarda öğretmenlerin % 65, öğretmen adaylarının % 85 oranında dünya tarihi ile ilgili konuların müfredat programlarında çok daha fazla yer alması gerektiğini düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, yakın yüzyıllardaki siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeler dikkate alındığında, Avrupa'yı (Rusya'da dâhil) dışarıda tuttuğumuzda Türkiye için anlatılacak dünya tarihi neredeyse kalmamaktadır. Japonya ve Çin gibi Türkiye coğrafyasına uzak ülkelerde yaşanan siyasi olaylarda dahi Avrupa devletlerinin etkili olduğu aşikârdır. Bu izahattan ankete katılan öğretmen ve öğretmen adaylarının Avrupa konusunda zihinlerinin çok net olmadığını söylemek mümkündür.

Zihinlerdeki bu karışıklığın sebeplerini birkaç noktada toparlamak mümkündür: Birincisi Türkiye'deki tarih ve sosyal bilgiler derslerine ait müfredat programlarında 1945 sonrasındaki siyasi-askeri, sosyal-ekonomik gelişmelerden söz edilmemektedir. Ankete katılan öğretmenlerin hemen tamamı öğrencilik yıllarında günümüz dünyasını etkileyen olayları öğrenmemişlerdir. Öğretmen adaylarının ise oldukça sınırlı düzeyde olmak üzere üniversitede bu konuları, sınırlı düzeyde okudukları söylenebilir. "Avrupa" denildiği zaman Türk öğrencilerinin veya öğretmenlerinin çoğunun zihninde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrasında Türkiye'de yaşanan işgal hareketleri ile bu sırada imzalanan Sevr Antlaşmasıyla (10 Ağustos 1920) işgallerin kalıcı hale getirilmesi çabaları ve nihayetinde gerçekleşen Türk İstiklal Savaşı'na dair olaylar canlanmaktadır. Bu olaylar ise Türklerin gözünde "Avrupa"ya sempati ile bakılamayacağına şahidi olarak gösterilmektedir. Bir bakıma 2000'li yıllardaki gelişmeler 80 yıl önceki hadiselerin gölgesinde değerlendirilmektedir. "O günkü düşmanlarla bugün nasıl bir arada yaşayabiliriz?" sorusu temel problemdir. Böyle düşünen öğretmen ve öğretmen adaylarına, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir komutan olarak cephede savaştığı Yunanistan Başbakanı Venizelos ile daha

savaşın acıları unutulmadan barış masasına oturduğu, kendisini Ankara'da misafir ettiği hatırlatıldığında manidar bir suskunluk ortaya çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler, SSCB'ye ve komünist yayılmacılığına karşı Türkiye'nin Batı Avrupa ile yaptığı kader birliği, NATO çatısı altındaki işbirliği, Soğuk Savaş yılları, bu dönemde Türkiye'de ve Avrupa'da meydana gelen gelişmeler anlatıldığında ise gerek tarihte yaşananların, gerekse müfredat programlarında yer alması gereken konuların değerlendirilmesinde daha ılımlı bakış açısının oluşmaya başladığı görülmektedir.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinden ortaya çıkan bir diğer önemli nokta; Türkiye'deki müfredat programlarında "yakın zamanlar" daki tarihi olayların yer almamasından kaynaklanan ciddi bilimsel/egitimsel sorunların olduğudur. Bugünü yaşayan insanlar, kendilerini en fazla etkileyen, 10 yıl, 20 yıl, 30-40 yıl önceki iç ve dış olayların hikayesini bilmemektedirler. Bir öğretmen adayının veya öğretmenin hafızasında 1945 sonrasının, gerçekte 1938 sonrası gelişmelerin yer alması adeta istenmemiştir. Bundan dolayı öğretmenler ve öğretmen adayları 2000'li yıllardaki gelişmeleri 1920'lerin bakış açısıyla değerlendirmekten kurtulamamaktadırlar. Sporda, müzikte, modada, sinemada veya benzer alanlarda Avrupa ile birlikte hareket etmekten yana tercih bildirenler; siyaset, ülke bağımsızlığı, karşılıklı denetim, devletlerin birlikte hareket etmesi, devletlerüstü normlar söz konusu olduğunda farklı davranmaktadırlar. Hâlbuki Türkiye'nin NATO'ya üye olmakla yarım asırdan fazla bir süredir başka devletlerle karşılıklı işbirliği, denetim ve bağımlılık kararını verdiği; 1989'dan beri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni kendi mahkemelerinin üstünde bir karar organı olarak zaten tanıdığı, pek çok Türk vatandaşının bu mahkemede haklarını aradığı, devletin verilen kararlara uyduğu; tam üye olunmamasına rağmen yıllardan beri birçok alanda hükümetlerin Avrupa Birliği kurumlarının aldığı kararlara uygun olarak iç hukukunda düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Ancak bu durumun bilinmemesi yüzünden öğretmen ve öğretmen adayları, Avrupa Birliği'ne üyeliğe karşı çıkarken XX. yüzyıl Avrupa tarihinin de öğretilmesine karşı çıkmaktadırlar. Demek ki Türkiye'deki tarih müfredatlarının güncelliği önemli bir problem teşkil etmektedir.

Aslında "öteki"ni anlamaya yönelik bu çeşit problemler Türkiye'ye has bir durum değildir. Avrupa'daki diğer ülkelerin de tarihteki olayların anlamıyla ilgili farklı bakış açıları, farklı hassasiyetleri bulunmaktadır. Nitekim bundan dolayı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi bünyesinde barındırdığı toplumların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek açısından tarihin öneminin farkında olarak, 21. yüzyılda tarih öğretimine dair bazı tavsiye kararları alma ihtiyacı hissetmiştir. Konseyin alt birimleri de bu tavsiye kararı doğrultusunda çeşitli projeler geliştirmiştir. Sağlanan maddi destekler sayesinde tarih

öğretiminin yeniden yorumu, müfredatların kapsamı, daha demokratik ve katılımcı bir Avrupa için, özellikle XX. yüzyıl tarihinin nasıl öğretilmesi gerektiği, ders kitaplarının incelenmesi ve yeniden düzenlenmesi gibi konular çok sayıda çalışmaya konu olmuştur (Pinkel, 2000).

1. Tarih Müfredatlarında XX. Yüzyıl Konuları

Esasında Türkiye’de tarih müfredatlarında zaman zaman değişikliklere gidilmekle birlikte, değişiklikler genellikle “Türk Tarih Tezi”nin nasıl daha iyi anlatılabileceğine dair görüş ayrılıklarının programlara yansıtılmasından ibarettir. Milli Eğitim Bakanlığı’nu elinde bulunduran siyasi partinin Kemalist, Sosyalist, Milliyetçi, Muhafazakâr oluşuna göre ağırlık verilen konular değişmiştir. Bununla birlikte XX. yüzyıl konularının işleniş bakımından özünde pek fazla farklılık olduğu söylenemez. Tarih konuları ilköğretim okullarında 4. sınıftan itibaren *Sosyal Bilgiler* (bazı dönemlerde bu dersin yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi gibi dersler konulmuştur.) adlı haftada dört saatlik mecburi derste öğretilmekte olup, ortaöğretim okullarında ise 9-11. sınıflarda Tarih adıyla haftada iki ders saatinde yine mecburi olarak okutulmaktadır.

1982-1983 Eğitim-Öğretim yılından itibaren Türkiye’deki bütün liselerde okutulan tarih derslerinin müfredatında yer alan konuların sınıflara dağılımı ve ünitelerin oranları ilgi çekici veriler sunmaktadır. Tablo-1’in incelenmesinde görüleceği üzere liselerde okutulan son ünite II. Dünya Savaşı’dır. Bu savaşın sebeplerinin, meydana gelmesinin ve nihayet sonuçlarının bütün konular içerisindeki oranı önceleri % 5 idi. 1991-1992 Eğitim-Öğretim yılından itibaren Tarih programlarında yeni bir değişikliğe gidilerek bu dersler sadece Lise I ve II’de toplanmış, üniteler aynı kalmak üzere oranlarda değişikliğe gidilmiştir. Bu dönemde bazı liselerde kredili ders geçme sistemine gidilmiş, mecburi tarih derslerinin yanı sıra seçmeli dersler olarak Genel Türk Tarihi 1, 2, 3 ve Osmanlı Tarihi 1, 2, İslâm Tarihi gibi dersler yer almıştır. Bu yeni dağılıma göre II. Dünya Savaşı başlıklı üniteye ayrılan oran % 3’tür.

Tablo 1. Türkiye’deki Liselerde Okutulan Tarih Derslerinde Konular ve Ünitelerin Dağılımı (1982-1983)

Sınıf	Haftalık ders saati	Ünitelerin adı	Oranı (%)
IX	2	Tarihe Giriş	8
		Türklerin Anayurdu (İlk Yurdu) ve Göçler	5
		Asya ve Mısır’da Kurulan İlk Medeniyetler	20
		Ege ve Roma Medeniyetleri	5
		İslâmiyet’ten Önce Kurulan Türk Devletleri	25
		İslâmiyet’ten Önce Kurulan Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet	12
		İslam Tarihi	25
X	2	Türklerin İslâmiyet’e Girişleri ve İlk Türk-İslam Devletleri	21
		Ortaçağda Avrupa	7
		Türkiye Tarihi	29
		Orta Asya ve Yakın Doğuda Kurulan Diğer Devletler	8
		Osmanlı Devleti (Kuruluştan Fatih Dönemine Kadar)	35
XI	2	Osmanlı İmparatorluğu (XVII. Yüzyıla Kadar)	25
		XV. ve XVI Yüzyıllarda Avrupa	7
		XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa	28
		XIX. Yüzyıldan II. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa	35
		II. Dünya Savaşı	5

XX. yüzyıl tarihinin sadece İkinci Dünya Savaşı’ndan ibaret olmadığı dikkate alındığında Türkiye’deki Tarih programlarının önemli ölçüde güncellik problemi ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. Uzun süren ilk ve ortaöğretim süresince öğrenci kendi yaşadığı günleri etkileyen olayların tarihi arka planını öğrenmeden hayata atılmıştır. Mesela 1990’lı yıllarda okul sıralarında bulunan, 2000’li yıllarda hayata atılan bir şahıs tarih derslerinde iki kutuplu dünyayı, 1960’lı 1980’li yıllarda dünya siyasetine, ekonomisine, fikir ve kültür hayatına, sinemaya veya spora damgasını vuran Doğu-Batı çatışması hakkında herhangi bir eğitim almış değildir. Aynı şekilde Küba

Krizi, U-2 Krizi, 1968 Olayları, Afrika'da ve Ortadoğu'da Sovyet yayılması, Sovyet-Çin çatışması, Moskova Olimpiyatlarının ABD ve müttefiklerince boykot edilmesi, Afganistan'ın SSCB tarafından işgali, İran'da Humeyni liderliğindeki ihtilal gibi konulara da yabancı kalmak durumundaydı. Hâlbuki bu gelişmeler bugünü etkileyen tarihi olaylardı. 1979'daki İran İhtilâlini, sonrasında meydana gelen ABD-İran krizini bilemeyen günümüz insanı bugün İran ile Batılı ülkeler arasındaki mücadele ve güvensizliği anlamakta zorlanacaktır.

Türkiye özelini düşünecek olursak, sadece dış politika bakımından değil, iç politikada meydana gelen gelişmeler de öğrencilere anlatılmadığından, insanların yaşadıkları olayları tarihi zemine oturtmaları, olayların iç yüzünü anlamaları mümkün olamamaktadır. Zira Türkiye'de genel tarih derslerinin müfredatlarında hemen hemen 1938 sonrası iç meseleler hiç anlatılmamaktadır. Dolayısıyla öğrenci Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de ölümünden sonra ülke içerisinde meydana gelen gelişmelerden habersiz olarak eğitimini tamamlamaktadır. Türkiye'de tek parti yönetiminin özellikleri, siyasi, sosyal ve ekonomik politikaları, buna karşı yapılan muhalefet hareketleri, 1946'da çok partili hayata yapılan sancılı geçiş, 1950'de ilk gerçek anlamda serbest seçimlerin yapılması ve ülkede iktidarın el değiştirmesi, Demokrat parti'nin on yıl süren iktidarı, bu iktidarın bir askeri darbe ile sona erdirilmesi, yeniden demokrasiye geçiş çabaları, 1968 olaylarının Türkiye'ye yansımaları, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi, Kıbrıs meselesi, ülke çapında yaygınlık kazanan sağ-sol çatışmaları, 12 Eylül 1980'de ordunun idareye el koyması, askeri yönetimin bugün dahi etkileri hissedilen şekilde devlet düzenini militarist bir anlayışla dizayn etmesi, yeniden demokrasiye geçiş denemeleri, Türkiye'nin AB'ye ciddi anlamda katılma çabaları gibi pek çok konu üniversite öncesinde öğrencilere anlatılmamaktadır. Üniversitelerin ise ancak sınırlı bölümlerinde okuyanlar bu konuları bilimsel biçimde öğrenme imkânına sahiptirler.

Böylelikle Türkiye'deki tarih müfredatları öğrenciyi hayata hazırlamayan, yaşanan zaman dilimi ile geçmiş arasında (kişinin okulda okuduğu zamana göre) 50-60 yıl, bazen daha fazla yıl kadar boşluk bırakan bir özelliğe sahip olmuştur. Zira diyelim ki 2009'da lisede okuyan bir genç, ortalama olarak 2015'lerde hayata atılacak, 2025'lerde resmi veya özel kurumlarda etkili olmaya başlayacaktır. 2025'leri şekillendiren olaylar ise öncelikle 1945'lerin olayları değildir, 1990'ların, 2000'lerin olaylarıdır. Bu durumda genci hayata hazırlayacak bir tarih müfredatında 1990'lı yıllardaki gelişmeler, 1945'li yıllardaki gelişmelere nazaran daha etkili biçimde öğretilmelidir. Bir genç, 1945'li yıllara takılıp kalan bir müfredat programında, İngiltere ile Almanya'nın, Almanya ile Fransa'nın nasıl olup da AB çatısı altında kader birliği yaptığını anlayamayacaktır. Elbette günümüz olaylarını etkileyen

sebepler arasında daha eski zamanlarda meydana gelen olayların derin izleri de bulunmaktadır. Özellikle inançlar, fikirler, değer yargıları, kültürel normlar, kavramlar, kelimeler bugünden çok düne aittir. Bugün kullanılan kelimeler onlarca yıl önce üretilmiş ve kullanılmıştır. Bir insanın kendi yaşadığı çağda doğup kullandığı kelime sayısı bile sınırlıdır. Dolayısıyla uzak tarihin değerini gözden uzak tutmak doğru değildir; ancak genel bir tarih bilinci ve kültürü vermeyi amaçlayan ilköğretim sosyal bilgiler dersi ile ortaöğretim genel tarih derslerinde gençlerin hayata atıldıkları zamanları algılamalarını gerçekçi biçimde sağlamak için, müfredat programlarında olabildiğince yakın dönemlerin tarihinin anlatılması gerekmektedir.

Öğrencilerden bazılarının 1950-1960 yıllarında Başbakanlık yapan ve 27 Mayıs 1960 ihtilâlinde sonra idam edilen, gündelik siyasi tartışmalarda çokça sözü edilen, birçok okul, bulvar, havaalanı gibi kamuya ait birimlere ismi verilen Adnan Menderes'i Osmanlı padişahı zannetmeleri programın başarısızlığının bir delilidir. Aynı şekilde 12 Eylül 1980'de yönetime el koyan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'i Atatürk'ün silah arkadaşı zannedilmesi dikkat çekmektedir. Hâlbuki günümüzde yaşayan gençler, bazı maddeleri değiştirilse de, Evren başkanlığındaki askeri konsey tarafından hazırlanan Anayasa ile yönetilmektedirler. Askeri idare döneminde hazırlanan pek çok hukuki mevzuat, idari tasarruf, kurumsal yapı halen varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla soru şudur: Bütün bu gelişmeler hakkında resmi eğitimde hiçbir bilgi almayan genç insan nasıl hayata hazırlanacaktır? Karşılaştığı güncel meseleleri doğru ve gerçekçi biçimde nasıl değerlendirecektir?

Doğanın boşluk kabul etmemesi gibi, insan zihni de boşluk kabul etmez. İnsanlar resmi eğitim kurumlarında öğrenemedikleri bilgileri, kendi sosyal çevrelerinden öğrenmenin yollarını aramaktan geri durmazlar. Türkiye'de olan da budur: Kişinin annesi, babası, diğer aile büyükleri, arkadaş grubu, mensup olduğu cemaat veya topluluk, okuduğu kitap ve gazeteler, radyo-televizyon ve nihayet internet aracılığıyla her konuda bilgi alması mümkündür. Özellikle internet sayesinde artık her bilgiye en kısa sürede, en kapsamlı biçimde ulaşmak imkân dâhilindedir. Üstelik sadece ülke içerisinden değil, ülke dışından da bilgi elde etmek artık çok kolaydır. Ancak bu durumun önemli bir sakıncası bilginin gerçeklik düzeyinin bilimsel bir denetime tabi olmayışı yüzünden, yanlış, eksik, kasıtlı bilgilerin gerçekmiş gibi kabul görmesidir. Yakın tarih okulda, bilimsel yöntemlerle öğretildiği takdirde öğrenci en azından o konuda bir temel değerlendirme ölçütüne sahip olmuş olur. Bu olmadığı takdirde hiç hazır olmadığı şekilde bilgi kirliliğinin ortasında kendisini buluverir. Bugün Türkiye'de olan budur. Yakın tarih ile ilgili konularda neredeyse her kafadan bir ses çıkmaktadır. Olayların içyüzünün aydınlatılması yerine pek çok saptırma amaçlı bilgiler ve veriler

zihinleri altüst etmektedir. Bu durum Türkiye'deki tarih müfredatlarının öğrenciyi hayata hazırlamada oldukça yetersiz kaldığını göstermektedir. Burada sorulması gereken önemli soru; son derece açık bir problem olmasına karşılık meselenin uzun yıllar niçin göz ardı edilmiş olduğudur.

Türkiye'de okullarda okutulan derslerin müfredat programları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan Talim ve Terbiye Kurulu tarafından düzenlenmektedir. Kurulun önerileri bir siyasetçi olan Bakan tarafından onaylandıktan sonra uygulamaya konulmaktadır. Türkiye'de çok partili hayata geçilen 1946'lardan itibaren halk arasında gündelik politikaların etkisiyle siyasi kutuplaşmalar kolaylıkla mümkün olabilmektedir. Bu yüzden siyasi partiler arasında gündelik politikaların okullara, camilere ve kırsalılara sokulmamasına dair, uygulamada zaman zaman uyulmasa bile genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Okullara politikanın sokulmamasına çözüm nasıl bulunacaktır? Güncel gelişmeler sakıncalı ve hassas konular arasında yer almıştır. Genel uzlaşma Cumhuriyetin kurucu lideri olan Atatürk'ten sonrasının, yani 1938'den sonrasının ders kitaplarına sokulmamasında bulunmuştur. Bu konuda siyasi partilerin duyarlılığı o derece fazladır ki, mesela Boğaz Köprüsünün veya Keban Barajı'nın hangi tarihte veya hangi hükümet döneminde yapıldığı, Kıbrıs'a Türk askerinin çıktığı tarihte Başbakanın kim olduğu uzun yıllar kitaplarda yer almazdı. Ders kitaplarında yer alacak böyle bir bilgi, bir siyasi partinin politikalarının zımnen propagandasının yapılması olarak nitelendirilip okullara siyaset sokmakla suçlanmak gibi bir özelliği vardı. Bundan dolayı siyasetçiler, Tarih müfredatlarını 1938'de dondurdular. Bu öyle bir genel kabul gördü ki, bilim adamları, eğitimciler, öğretmenler veya basın-yayın kuruluşları son derece cılız bazı eleştirilerden başka konunun üzerinde pek fazla durmadılar. Çünkü 1938 sonrası olaylar herkes tarafından "hassas", yani "sakıncalı" konular veya "sansürlenmesi gereken mevzular" sayıldı. Böylelikle öğrenciler yaşadıkları zaman dilimi ile okudukları en son tarih arasında 50-60 yıllık bir boşlukla bocaladılar. Mesela 12 Eylül 1980'den sonraki yıllarda hazırlanan kanunlarla yönetilen genç olayın iç yüzünü bilmemektedir. Çünkü o dönem konularının anlatılmasından endişe duyulmaktadır. Duyulan endişeden dolayı, gençlere yaşadığı zamanı en yakından etkileyen olaylar anlatılmadı.

2. İstisnai Bir Ders: Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 25 Mayıs 1981 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan kararına göre lise 1, 2, 3. sınıflarda okutulmak üzere konulan *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi* dersi XX. yüzyıl konularını kapsamakla birlikte Türk devleti için özel nitelikli sayılan bir dönemi ihtiva etmektedir. Dersin amacı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesindeki siyasi-

askeri gelişmeleri öğrencilere öğretmek, Atatürk ile birlikte devlet ve toplum hayatında yapılan inkılâplar ile bu inkılâpların fikri temellerini oluşturan Atatürk ilkeleri hakkında öğrencilere bilgi vermektir. Lise 1-3. (9-11) sınıflarda okutulan dersin ünitelerinin sınıflara dağılışı, ünitelerin adı ve oranları aşağıdaki Tablo-2’de yer almaktadır.

Sınıf	Haftalık ders saati	Ünitelerin adı
IX	1	XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu
		Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğunun Durumu
		Mustafa Kemal’in Hayatı
X	1	Kurtuluş Savaşı
XI	2	Cumhuriyet Dönemi
		Türk Ordusu ve Milli Savunma
		Türkiye Cumhuriyetinin Dış Siyaseti
		Atatürkçülük-Türk İnkılâbının Dayandığı İlkeler ve Türk İnkılâbının Nitelikleri
		Atatürk’ün Ölümü ve İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi
II. Dünya Savaşı ve Sonrası		

Lisede okutulan bu dersin daha özet versiyonu İlköğretim VIII. sınıflarında mecburi olarak yer almaktadır. “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” adıyla okutulan bu dersin konuları arasında başlangıçta II. Dünya Savaşı bulunmazken, 2000-2001 Eğitim-Öğretim yılından itibaren okutulmak üzere “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye” başlıklı yeni bir ünite ilave edilmesi Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. Ünitelerin alt başlıkları ise şöyle sıralanmıştır. a) Atatürk’ün ikinci Dünya Savaşı Öncesindeki Görüşleri, b) İkinci Dünya Savaşının Nedenleri ve Sonuçları c) İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin Tutumu. Ancak bu durumun isabetsizliği dikkate alınarak Ocak 2009’da yapılan revizyon ile ünitenin adı “Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” haline dönüştürüldü. Böylelikle 1945’ten 2000’li yıllara kadar geçen süredeki olayların öğretilmesi sağlanmış oldu.

Dersin adından da anlaşılacağı üzere amacı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecini, yeni reformları, siyasi, ekonomik, toplumsal alanda meydana gelen değişimleri resmi çerçevede gençlere öğretmek ve benimsetmektir. Bu yüzden dersin içeriği XX. yüzyıl konularını ihtiva etmekle genel tarih dersle-

rinden daha farklı bir amaç ve işleve sahiptir. Dolayısıyla söz konusu dersi daha farklı bir kategoride değerlendirmek gerekir.

3. Tarih Müfredatları Neleri İçermelidir?

Tarih konusunun hangi yaş grubuna ne düzeyde verilmesi gerektiği hususu, hemen bütün tarih eğitimcilerinin zihinlerini meşgul etmektedir. Denebilir ki, bu alanın iki temel sorusu şudur: Tarihi (elbette Sosyal Bilgileri) niçin ve ne kadar öğretmeliyiz? Tarihi ve sosyal bilgileri nasıl öğretmeliyiz?

Esasında her öğretim programı için benzer sorular sorulmaktadır. Matematiği veya fiziği de niçin, ne kadar ve nasıl öğretmek gerektiği tartışılmaktadır, tartışılmalıdır da. Ancak tarih konuları ile ilgili bu tür soruların sorulması, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de özel anlam taşımaktadır. Çünkü Türkiye’de geçmişte yaşanan olaylar sadece tarih biliminin bir konusu olarak ele alınmıyor çoğu zaman. Tarihteki bazı olayların anlatılış şekli, yorumlanış biçimi ve takdim tarzı genelde kişinin hangi dini-felsefi görüşte olduğunu, hangi siyasi partiye yakın durduğunu gösterebilmektedir. Yüz yıl önceki bir tarihi olayı anlatırken kullanılan kelimeler, konuşan şahsın hangi ideolojik kampta yer aldığı delili sayılabilmektedir. Bu haliyle tarihe, bilimsel araştırmaların alanı olarak bakmak yerine bir inanç ve değerler alanı olarak bakılması yaygınlık kazanmaktadır. Dolayısıyla tarihte yaşayan bir kişi veya meydana gelen bir olay insanlar arasında kolaylıkla tartışma konusu olabilmektedir. Bu durum ister istemez tarih programlarını hazırlayan kadroları da etkilemektedir: Sınıflardaki öğrenciler arasında tartışma meydana getirmeyecek, bölünmelere yol açmayacak, öğretmenlerin kendi ideolojik/felsefi anlayışlarını tarih konuları üzerinden yansıt(a)mayacağı bir müfredat programı nasıl hazırlanabilir?

İnsanoğlunun yaşadığı her an tarihtir ve bugün yaşananlar dünün, önceki ayın, geçen yılın, beş yıl veya on yıl öncesinin kesintiye uğramaksızın devamı niteliğindedir. Bugün kullanılan kelimeler, deyimler, kavramlar, atasözleri, hikâyeler ve masallar, geçmişte üretilen değerlerdir. Bundan dolayı tarih milletlerin hafızasıdır denilmektedir. Bu hafıza ile bugünü değerlendirip yargılamaktayız. Bugün ile ilgili bir meselede değerlendirme yaparken ölçütlerimiz geçmişte üretilen bilgiler, kavramlar ve değerlerdir. Öyleyse geçmiş dikkate alınmadan bugünü anlamak ve değerlendirmek imkânsızdır. Tarihi geçmişte yaşayanlar için değil, kendimiz için öğrenmeye çalıştığımızı unutmamak gerekir. Geçmişte yaşayanlar rollerini oynayıp dünya hayatından çekildiler. Geçmişte yaşayanların karşılaştıkları sorunlar, bunlara aradıkları çözüm yolları, kullanılan metotlar, başarılar veya başarısızlıklar bugün yaşayan insanlar için birer sosyal laboratuvar özelliği taşımaktadır. İşte tarih bundan dolayı

okunmaya değer bir ders, tarih konuları araştırmaya değer soruları ihtiva etmektedir.

Tarihi kendimiz için öğrenmeye çalıştığımızı göre, bundan azami derecede yarar elde etmek için yaşanmış olayları olabildiğince doğru anlamak öncelikle çıkarılacak derslerin doğru olması sonucunu doğuracaktır. Bir tarihi olayı sebepleri doğru ortaya konmadığı takdirde niçin meydana geldiği anlaşılamaz; olayın niçin meydana geldiği anlaşılamayınca sonuçların neden ortaya çıktığını da izah etmek imkânsız hale gelecektir. Böyle bir durum ise tarihin bir bilim olarak vermek istediği faydayı asgariye indirecektir. Bu açıdan bakıldığında tarihin yanlış, keyfi, kurgulamalara dayalı olarak anlatılması, gerçeği değiştirmeyeceğine göre esasında sadece okuyan kişilere ve topluma zarar verir. Bir devlet, tarihi keyfi olarak değiştirdiğinde, toplumun bilgi sistematüğını alt-üst etmiş olur. Böyle bir yöntem ile hatalı bilgilerden hatalı sonuçlar çıkarılır ki, bu da bilimsel metotlarla bağdaşmayan bir durumdur demektir.

Tarihi yanlış ve keyfi biçimde değiştirme yöntemlerine başvuranlar totaliter rejimlerdir. Böyle rejimler tarih bilimini, toplumu istenilen doğrultuda şartlandırma, belirli niteliklere özgü politik tavır ve tutum benimsetme aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu ise sağlıklı bir toplumsal yapının oluşmasını engellemektedir. Demokratik değerlere sahip toplumlarda tarih bilimini beyin yıkama ve şartlandırma aracı olarak kullanmak mümkün değildir.

Öte yandan tarihi doğru anlamak, doğru izah etmek aynı zamanda o devrin olaylarında rol alan insanların ve toplumların bıraktıkları emanete sadakat göstermek demektir. Tarihi olduğu gibi anlamak ve genç insanlara olduğu gibi aktarmak politik tercihlerle engellenmemelidir. Tarihteki olaylar o dönemde yaşayan insanların siyasi, iktisadi, sosyal, askeri tercihlerinden, kararlarından ve pratiklerinden ibarettir. Bu kararlar ve uygulamalar öncelikle o dönemi ilgilendirir, yansımaları, etkileri ölçüsünde de sonraki nesilleri alakadar eder. Sonraki çağlarda yaşayanlar, kendilerinden önceki hadiselerin benzerlerini, aynılarını veya tıpkıları yaşamak mecburiyetinde değillerdir. Kendilerinden önce yaşayanlar gibi karar vermek mecburiyeti de bulunmamaktadır. Tarihi bilmek yaşanan acılardan, yanlışlardan uzaklaşmak gibi olumlu bir sonuç doğurur. Mesela Faşizm/Nazizm hareketinin Avrupa halklarına verdiği zararlar göz önünde tutulmasaydı, onlardan gereken dersler alınmasaydı; dün denecek kadar yakın zamanda birbirleriyle kıyasıya savaşan devletler ve toplumlar bugün Avrupa Birliği gibi demokrasiye, insan haklarına, karşılıklı bağımlılığa dayalı bir organizasyonu gerçekleştiremezlerdi. Dün sınırlarını korumak, biraz daha genişletmek, başkalarının bu sınırlardan geçmesini engellemek için hayatlarını yitirenlerin torunları, bugün o kutsal sayılan sınır-

ları pek de anlamlı hale getirmeyen karar ve tercihlerde bulunmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde yaşayanlar bir gün gelip de Almanya'dan kolaylıkla Belçika veya Fransa'ya geçilebileceğini hayal edebilirler miydi? Bugün bunu sağlayan nedir? Elbette tarihin aynen tekrarı değildir veya tarihteki karar alıcılar gibi düşünülmesi değildir; bunu sağlayan tarihtekilerin yaşantılarını, tercihlerini, hayallerini anlamsız bulan insanların kararlarıdır. Avrupa Birliği içerisinde kaderlerini birleştirenler aynı zamanda tarihlerini de bu ideali paylaşacak, perçinleyecek biçimde anlamaya, ele almaya karar verdiler. Tarihteki ihtilafları eleştirel bir gözle ele alıp, yapılan uygulamaları o dönemde yaşayanların doğru veya yanlış kararları ve tercihleri olarak öğrettiler. Tarihteki ihtilafların günümüz üzerinde gölge oluşturmaya fırsat vermediler. İnsanlar arasında ihtilaflardan çok uzlaşmanın, birbirine muhtaç olmanın daha fazla gerekli olduğuna karar verdiler. Dolayısıyla geçmişteki hadiseler anlatılırken ötekini öğrenme, ötekini anlama ve öteki gibi düşünme temayülü; toplumlar arasındaki uzlaşmayı, barışı ve bir arada yaşamayı güçlendirdi.

Türkiye'de tarih müfredatlarına bu tarzda bakma anlayışı yeni yeni söz konusu olabilmektedir. Özellikle Türkiye ile Avrupa Birliği arasında üyelik müzakerelerinin başlatılması gerek yönetici kadrolarda gerekse toplumda derinden bir değişimi başlattı; daha doğru bir deyişle hızlandırdı. Uzun yıllar boyunca, tarih konularını anlatırken "Milli Tarih Tezi"ne göre olayları izah etmek anlayışı egemendi. Bu bakış açısının genel ilkeleri, bütün devletlerin Türkiye'ye düşman olduğu, her devletin Türkiye'yi parçalamaya çalıştığı, bunun için birbirleriyle sürekli ittifaklar kurduklarını kabul ettirmek esasına dayanmaktaydı. Avrupa ülkeleriyle ortaya çıkan siyasi ihtilaflarda hemen Osmanlı Devleti'nin yıkılışı misal olarak gösterilmekte ve yabancı devletlerin temel politikalarının Türkiye'yi yıkmak olduğu vurgulanmaktaydı. Böylelikle Osmanlı Devleti'ni yıkan dış güçlerin bugünkü temsilcilerini de aynı gözle gören nesiller yetiştirildi. "Sevr'in hortlatılmaya çalışıldığı" tezi her dış anlaşmazlıkta meseleyi anlamamanın veya anlatmanın pratik sloganı oldu. Türkiye'de Avrupa Birliği üyeliğine katılmaya karşı çıkanların önemli bir bölümünün gerekçelerini hâlâ bu siyasi sloganla izah etmesi son derece manidardır. Bu bakış açısı, yarım asrı aşan süre boyunca NATO üyesi olmasına, Avrupa'nın çeşitli organizasyonlarında aktif biçimde yer almasına rağmen Türkiye'nin devletlerarası politikalarında bir bariyer görevi gördü, ayak bağı oluşturdu. Hâlbuki tarihin böyle bir görevi bulunmamaktadır. Geçmişteki yanlışların günümüzde tekrarlanmaması için bir araç olması, günümüz insanları için ufuk açıcı olması gereken tarih; uzun yıllar boyunca siyaseti şekillendirdi. Başka ülkelere temkinli, güvenilmez, soru işaretleriyle dolu bir bakışla yaklaşıldı. Doğru deyişle tarihteki olaylar Türk politikacılarının ayaklarına takılmış prangalar ha-

lini aldı. Çocukluk ve gençlik yılları boyunca böyle bir tarih eğitimi almış olan insanların, bilinçaltlarına işlenmiş önyargılardan kurtulmaları kolay değildi. Siyasi kadrolar bir konuya inanmasalar bile toplumdan görecekları tepkiden çekinerek inanmış gözükmeyi tercih ettiler.

Burada tarih biliminin son derece dar kapsamlı yorumlandığını gözlemlemekteyiz. Hâlbuki tarih sadece ihtilafların, düşmanlıkların, savaşların tarihi değildir; bunlardan çok daha fazla olarak tarihin konusu insanoğlunun istisnasız bütün icraatlarıdır. Bu yüzden siyasetin tarihi kadar, hukukun, iktisadın, dinin, bilimin, sporun tarihinden de söz etmekteyiz. Tarih sadece savaşları ve barışları kapsamaz. Aksine tarih en az bunlar demektir. Zira savaş ve ihtilaflar olağan değil, istisnai insan faaliyetleridir. İnsanoğlu on yılda, yirmi yılda bir savaşa girmiş olabilir ama her dakika üretmiştir, tüketmiştir, satmıştır, almıştır, anlatmıştır, dinlemiştir, evlenmiştir, boşanmıştır, suç işlemiştir, ceza almıştır...

Bir toplum bütün bu faaliyetleri icra ederken başka toplumlarla sürekli işbirliği ve etkileşme yaşamıştır. Mesela Türkiye'deki sıradan insanın hafızasında "Amerika" adı, ABD'nin dünya siyasetindeki etkisinden daha önceleri "Amerikan bezi" ile yer etmiştir. Günümüzdeki küreselleşmenin daha dar kapsamlısı, daha bölgesel olanı tarihte de mevcuttur. Bu yüzden tarihteki bir milleti anlatmak aynı zamanda başka bir milleti de anlatmak demektir. Bir milletin yaşadığı olaylar dizisini anlatmak başka milletlerin de etkilendiği olaylar dizisini dikkate almayı gerektirmektedir. Mesela Türkiye'de çokça üzerinde durulan Çanakkale Savaşları, Büyük Britanya, Fransa, Rusya dikkate alınmadan nasıl anlatılabilir? Sömürgelerden toplanıp Gelibolu'ya savaşmaya gelenler dikkate alınmadan bu savaş izah edilebilir mi? Birmingham kanalları, James Watt'ın icadı dikkate alınmadan Türkiye'deki yeni teknolojik araç-gereçlerin kullanımı anlaşılabilir mi? Özetle toplumları birbirinden ayırtılmayan, tersine yaklaştıran bir ortak geçmişten söz etmek daha doğrudur. Tarihin görevi işte bu ortak değerleri daha çok araştırmaktır; müfredat programlarının da görevi bugün yaşayan, gelecekte yaşayacak olanlara bu ortak geçmişe ilişkin doğru, yararlı perspektifler sunmak olmalıdır.

Tarih müfredat programlarının bir diğer hedefi de bugünü anlamaya vesile olmak olmalıdır. Bugünü anlamak, bugünü en fazla etkileyen olayı öğrenmekle başlar. Mademki geçmişteki her konu bizi yakından etkilemektedir; mademki geçmişi bilmek günümüzü anlamanın anahtarıdır; öyleyse "günümüzü etkileyen tarih" öğrenilmesi gereken bir alandır. Önemli soru şudur: Bugüne ne kadar yakın olaylar müfredat programlarında yer almalıdır? Tercihinde bulunmak gerektiğinde ne kadar eskiyi veya ne kadar yeniyi anlatmak gerekir? Her konu anlatılamayacağına göre nasıl bir seçme yapmak zorundayız?

Soruların cevapları şöyle özetlenebilir: Liseyi bitirdikten beş-on yıl sonra gencin ne hatırlamasını istiyor isek, neyi bilmesi gerekli ise o kadar. Gencin içinde yaşadığı, yaşayacağı zamanı anlaması için ne kadar gerekiyorsa o kadar. Konular içerisinde siyasi-askeri tarihin yanında nüfus, ekonomi, kültür, sanat, basın-yayın, bilim-teknoloji, gündelik hayat, spor gibi konular da olmalıdır. Amaç bugünü anlamak olunca öncelikle XX. yüzyılı anlatmak kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. XIX. yüzyıl, XVIII. yüzyıllar daha ikinci, üçüncü derecede etkiye sahip olmuşlardır. Şüphesiz o dönemler de öğretilcektir, fakat bir ilköğretim veya ortaöğretim öğrencisine yetecek ölçüde olmalıdır bu program.

Burada eğitimcilerin zihnini yoran başka bir problem ortaya çıkmaktadır. Yakın döneme ait olayları anlatmak öğretmen için kolay değildir. Öğrencinin yaşadığı yıllara yakın konuların, yani on-on beş yıl öncesinin öğretilmesi halinde sınıflarda kaos oluşabilir. Zira öğrenci, ailesinden veya çevresinden o olayı daha farklı biçimde öğrenmiş, hatta bazı öğrencilerin aileleri doğrudan o olayların içerisinde de yer almış olabilir. Ancak bu risklere rağmen hassas veya tartışmalı denilen konuların öğretilmesinden vazgeçmemek gerekir. Bu problem sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Her ülkenin kendine mahsus hassas konuları bulunmaktadır (Stradling, 2003, 82-90).

Diğer taraftan hassas ve tartışmalı konuların sınıf ortamı dışında öğrenilmesinin zararları daha fazla olabilmektedir. Öğretmenin; yakın döneme ait konuları sınıf ortamında izah etmesi; bilimsel denetime tabi tutulmayan bilgiden daha değerlidir. Gençlerin yaşadıkları günleri etkileyen olayları öğrenmesi onların haklarıdır. Gençleri hayata hazırlayacak nitelikteki eğitim-öğretim imkânını sağlamak devletin görevidir. Bu görevin layığıyla yerine getirilmemesi insan haklarına da aykırı olur.

Tarih öğretiminde uygulanan klasik yöntemler, Avrupa'da bir hayli zamandan beri sorgulanmaktaydı. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Tarih öğretiminin amaçları, Tarihsel tema ve yaklaşımlar daha çok tartışmalar daha da yoğunlaştı; azınlıklar, kadınlar, işçiler, komşu ülkeler, güncel yakın olaylar müfredat programlarına daha çok girmeye başladı. Birçok ülkede tarih dersinin müfredatları daha yakın dönemleri ele alacak şekilde değiştirildi. Nitekim Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde tarih konuları 1936, 1939 veya 1945'li yıllarla sınırlandırılıyordu. Ancak 1970'lerden sonra tavır değişti. Çeşitli ülkelerde müfredat programları yeniden oluşturuldu. Yapılan çalışmalarla kimi ülkelerde tarih konuları son 10 veya 15 yıla kadar olan olayları kapsayacak şekilde düzenlendi. Şu anda Batı ülkelerinin çoğunda tarih müfredatının yarısından fazlası XX. yüzyıl konularını içermektedir (Köymen, 2003).

4. Olumlu Bir Teşebbüs: Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi

Türkiye'deki tarih müfredat programlarındaki bir önemli eksikliğin Avrupa'nın ve dünyanın yeterince anlatılmaması olduğuna işaret etmiştik. Türkiye'nin son iki yüz yıllık tarihinin Avrupa ile iç içe geçtiği, 1856'dan sonra Türkiye'nin Avrupalı devletler arasında yer aldığı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren Avrupa'da ortaya çıkan hemen bütün ittifaklarda yer aldığı düşünülecek olursa; XX. Yüzyıl Türkiyesi'ni anlamak için Avrupa'nın ve dünyanın ders programlarında daha fazla anlatılması gerektiği sonucu ortaya çıkar. Aksi takdirde bugünü ve gelecek onlarca yılı yaşayacak olanlar siyasi, ekonomik, kültürel değerlendirmelerini yaparken oldukça yetersiz bir bakış açısına sahip olacaklardır. Nitekim bugün Türkiye'de Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkanların ezici bir çoğunluğu Avrupa'yı tanımamakta, Avrupa ile ilişkiler dendiğinde de 1920'li yıllardaki savaş dönemini göz önünde tutmaktadır. Buna karşılık Soğuk Savaş yıllarında Türkiye tümüyle Batı Avrupa-ABD etkisi altında kaldı. Siyasetten-egitime, sinemadan-teknolojiye hayatın her alanı bu etki ile şekillendi. Bu etki o kadar derindir ki, AB'ye üyelik görüşmelerine karşı çıkanlar dahi, mesela sportif organizasyonlarda, sinema, moda gibi alanlarda Avrupa'da kurulan teşkilatlarla işbirliğinin devamından yana tavır sergilemektedirler. Demek ki tavrılardaki çelişki meselenin çok iyi bilinmediğini göstermektedir. Bu hususta en önemli görevler Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmenlerine, dolayısıyla Sosyal Bilgiler ile Tarih derslerinin müfredat programlarını hazırlayanlara düşmektedir. Türkiye'nin AB'yle üyelik müzakerelerinin başlatılması ilişkilerin kalıcılığını göstermektedir. Bugün her resmi kurumda Avrupa Birliği ile ilgili işleri yürütmek, Avrupa müktesebatına uyum çalışmalarını sürdürmek üzere birimler kurulmuştur. Sadece Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri açısından değil, küreselleşmenin etkisiyle bugün öğrenci olan bir kişinin gelecekteki yaşantısında Avrupa ve dünya daha önemli bir yer kaplayacaktır. O halde bu öğrenciye Avrupa'yı ve nihayet dünyayı daha fazla öğretmek gerekir.

Türkiye'deki eğitimciler son yıllarda tarih programlarının çağdaş konuları ele almamasını daha fazla eleştirdiler. Avrupa'da tarih eğitimini genel olarak, eleştirel düşünme ve beceriyi geliştirmeye, ötekini anlamaya, tarihi ayrışmanın değil kaynaşmanın bir aracı olarak kullanmaya yönelik standartlar (Thinking, 5-12) Türkiye'de de ilgi çekmeye başladı. Bu eleştiriler neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı problemi çözmek amacıyla "Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi" adıyla bir ders okutulmasına karar verdi. Bu teşebbüs son derece olumlu bir gelişme olmakla birlikte yetersizdir. Çünkü liselerin sadece Sosyal Bilimler Alanında ve 12. sınıflarda okutulmaktadır. Bu alanlarda okuyan öğrenci sayısı oldukça sınırlıdır. 1945'e kadar gelen konuları herkese okutup yakın dönemi sadece az sayıdaki Sosyal Bilimler Alanını seçenlere okutmak çok

sağlıklı bir yol değildir. Öte yandan Tablo-3'te gösterildiği gibi bahsedilen dersin müfredatı incelendiğinde, sınıflara politikanın girmesini engellemek için daha ziyade dış siyaset konuları yer almaktadır (Birinci, 2008, 16). Dersin adında "Türk" kelimesi geçmekle birlikte konuların tamamı Türkiye'yi de şöyle ya da böyle etkileyen "Dünya Tarihi"nden seçilmiş durumdadır. Dikkat çekici olan bir husus da, böyle bir dersin liselerde okutulacağına dair karar alınması üzerine Tarih Vakfı tarafından hazırlanan öğrenci ve öğretmen kitabı da Türkiye'nin iç gelişmelerine fazla ağırlık vermemiştir (Alpkaya, 2004; Kahyaoğlu, vd., 2007). Hâlbuki öncelikle Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasi gelişmelerinin öğretilmesi gerekmektedir. Zira öğretimde önemli bir prensip yakından uzağa ilkesidir, zaman olarak da, mekân olarak da. Çünkü insan en fazla, en yakınındakinden etkilenir.

Tablo 3. Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersinin Üniteleri ve Oranları

Sınıf	Haftalık ders saati	Ünitelerin adı	Konular	Oranı (%)
XII	4	XX. Yüzyıl Başlarında Dünya	Paris Barış Konferansı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrası Antlaşmalar ve Yeni Sınırlar ABD'nin I.Dünya Savaşı sonrası Politikası. (Yalnızlık Politikası/Monroe Doktrini) SSCB. Sovyetler Birliği'nin kuruluşu ve güçlenmesi Basmacı Hareketi: Türkistan'da Bolşevik idaresine karşı yapılan mücadele Ortadoğu'nun Paylaşımı. İngiliz ve Fransız mandası altındaki devletlerin bağımsızlıklarına kavuşmaları Japonya'daki Gelişmeler ve Meiji Restorasyonu 1929 Ekonomik Bunalımı ve Kara Perşembe Almanya'da Hiper Enflasyon Cemiyet-i Akvam: 1923-1938 yılları arasında Türkiye	19
		İkinci Dünya Savaşı	Almanya'nın Yeniden Yükselişi Barış Antlaşmalarıyla Ekilen Savaş Tohumları Savaşan Taraflar ve İttifak Antlaşmaları İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve yayılması Savaşın Aktörleri Savaşın Adımları	14

			Barbarossa Harekâtı Pearl Harbour Saldırısı Barışı Hazırlayan Konferanslar İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin izlediği dış politika İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler	
		Soğuk Savaş Dönemi	Soğuk Savaş Demir Perde Ülkeleri Berlin Buhranı (1948) Nato ve Varşova Paktı Avrupa'nın Kalkındırılması Schuman Planı: Cetvelle Çizilen Sınırlar Balfour Deklarasyonu Yeni Düzen-Yeni Devletler Üçüncü Dünya Ülkeleri Afrika Birliği Teşkilatı Kore Savaşı - Türk Askeri Kore'de Avrupa Konseyi Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'de meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler Demokrat Parti Adnan Menderes	20
		Yumuşama Dönemi ve Sonrası	Architects of detente (the easing of tensions) Yumuşamanın Mimarları Pekin Ziyareti Helsinki Nihai Senedi Spor ve Siyaset Üçüncü Blok İslam Konferansı Teşkilatı Kıbrıs Barış Harekâtı Yeni Türk Devleti	22
		Küreselleşen Dünya	Glastnost / Perestrojka Gorbaçov Bağımsız Türk Devletleri Alma-Ata Deklarasyonu İki Almanya'dan Tek Devlete AET'den AB'ye Avrupa 'Bir'liği Üsküp'ten Kosova'ya Filistin Kurtuluş Örgütü Sinema Ödülleri Dünya Kupaları	25

Bu programın resmi müfredat içerisinde yer alması gelecek için ümitli olmayı gerektirmektedir. Dersin öğrencilere kazandırılması istenilen amaçları arasında yer alan şu ifadeler de, Türk Eğitim Sistemini düzenleyenlerin zihniyetlerinin değişmeye başladığını göstermektedir (Birinci, v.d., 2008, 6):

“Küreselleşen dünyada, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların çok boyutluluğunu ve karmaşıklığını, farklı bakış açılarıyla inceleyebilmek. 21. yüzyılın gelişen ve değişen gereksinimlerine yanıt verebilecek ve geleceğe yönelik sağlam öngörülerde bulunabilecek beceriler geliştirmelerini sağlamak.”

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de tarih derslerinin müfredat programlarını yeniden belirleme, öğretim yöntemlerinin daha çağdaş niteliklere kavuşturulması yolunda son birkaç yılda yapılan çalışmalar 2009 yılı itibarıyla sonuçlandırılmış bulunmaktadır. Bu oldukça önemli bir gelişmedir. Şüphesiz bir müfredat programının yenilenmesi, problemlerin hemen çözümlenebileceği anlamına gelmemektedir. Bunun için binlerce tarih öğretmeninin hizmet içi eğitimlerden geçirilerek yeni programları öğrenmeleri ve benimsemeleri gerekmektedir.

XX. yüzyıl konuları bütün lise öğrencilerinin okumak durumunda olduğu genel ve zorunlu tarih konuları arasında yer almalıdır. Bu konular tarih programlarının % 60-70’ini kapsamalıdır. Konular en azından 1990’a (hatta 2000’e) kadar getirilmelidir.

Derslerde sadece siyasi parti veya grupların genelde kolayca ittifak sağlayabildikleri dış politika konuları değil, bunun yanında kişilerin gündelik hayatını en fazla etkileyen konular daha fazla yer almalıdır. Siyaset, devlet yönetimi, savaşlar, eğitim sistemi, ekonomik yapı, kültür hayatı, sanat, moda, sinema, tiyatro, küreselleşme... gibi hayatın her yönünün tarihini anlatmak öğrencileri hayata daha iyi hazırlar.

İç gelişmelerin ve hükümet politikalarının sınıflarda anlatılmasından korkmamak gerekir. Artık öğrencilere çocuk değil “küçük adam” muamelesi yapmak ve güvenmek lazımdır. Öte yandan bu konularla ilgili bilgilere öğrencilerin, bilgi teknolojilerinin olağanüstü gelişmesi sayesinde, kolaylıkla ulaşabildikleri, kendi aralarında meseleleri konuşup tartıştıkları unutulmamalıdır. Böyle konuların ders kitaplarında bilimsel bir denetim çerçevesinde anlatılmasının, kontrolsüz kaynaklardan elde edilen bilgilere nazaran çok daha faydalı olacağı muhakkaktır.

Öğretmen hassas konuları anlatırken kendi doğrularını dayatmamalıdır, Öğrencilere herkesçe kabul edilen verileri aktarmakla yetinmelidir. Öğrenciler kendi doğrularını yapacakları eleştirel okumalarla oluşturabilirler. Öğretmenin

görevi, öğrencinin beynini yıkamak değil, onu hayata hazırlamaktır. Bu yüzden öğrenci babasının yaşadığı zamanda meydana gelenleri bilmelidir ki, kendi yaşadığı zamanda bunun devam eden yansımalarını daha iyi algılasın.

Tarih sadece Türklerin meydana getirdikleri olaylar dizisi değil, bir tarihi olayı anlayabilmek için olayın bütün taraflarını anlamak gerekir. Hadiseler çokperspektiflilik – çokkültürlülük ilkesine göre anlatılmalıdır. Konular yakından uzağa, en fazla etkileyenden en az etkileyene doğru işlenmelidir. Bundan dolayı örneğin Tarih müfredatında İngiltere ile Meksika'nın yeri aynı derecede olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Alpkaya, Gökçen, Akaya, Faruk, 20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi, İstanbul, 2004, Tarih Vakfı.
- Birinci, Ali, vd., *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı*, Ankara, 2008, MEB yayınları.
- Ecker, Alois (Editör), *Initial Training for History Teachers: Structures and Standards in 13 Member States of the Council of Europe*, 2004 (http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Projects/DocumentsTwentyCentury/ComparativeStudy_en.pdf. erişim tarihi: 19.08.2009).
- Kahyaoglu, Dilara, vd., 20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi, Öğretmen Kitabı, İstanbul, 2007, Tarih Vakfı;
- Köymen, Oya (Yayına Hazırlayan), *Tarih Eğitimine Eleştirel Yaklaşımlar*, İstanbul, 2003, Tarih Vakfı yayınları.
- <http://nchs.ucla.edu/standards/thinking5-12-2.html> (erişim tarihi: 19.08.2009)
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*
- Pinkel, Falk, *The European Home: Representations of 20th Century Europe in History Textbooks*, 2000, Council of Europe Publishing. (http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Projects/DocumentsTwentyCentury/EuropeanHome_en.pdf. erişim tarihi: 19.08.2009)
- Recommendation Rec(2001)15 of the Committee of Ministers to member states on history teaching in twenty-first-century Europe, (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspx?id=234237&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, erişim tarihi: 19.07.2009).
- <http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching>.
- Stradling, Robert, *20 Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli (Teaching 20th-century European History)*, Çeviren: Ayfer Ünal, İstanbul, Nisan 2003, Tarih Vakfı yayınları, s. 82-90.
- Stradling, Robert, *Tarih Öğretiminde Çok Yönlülük: Öğretmenler İçin Kılavuz*, (<http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Notions/Multiperspectivity/MultiperspectivityTurkish.pdf>. erişim tarihi: 03.07.2009).